

วิจารณ์ “หนังสือการเขียนสารคดีภาคปฏิบัติ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธัญญา สังขพัฒน์านนท์

อาจารย์สุธาวัลย์ ธรรมสังวาลย์*

สารคดีเป็นวรรณกรรมชนิดหนึ่ง หากต่างจากรวมกันอื่นที่เป็นเรื่องแต่ง เพราะสารคดีเป็นวรรณกรรมที่ยืนอยู่บนพื้นฐานของข้อเท็จจริง ดังนั้น คุณค่าของสารคดีจึงเป็นงานที่สะท้อนถึงความจริง ให้ทั้งสาระความรู้ และรสของวรรณกรรม มิใช่เป็นงานที่สร้างจากจินตนาการที่อาจอ่านเพื่อความเพลิดเพลินเพียงประการเดียว “ข้อเท็จจริง” เหล่านี้ ทำให้คนเขียนสารคดีไม่สามารถนั่งทำงานอยู่ตามลำพังกับจินตนาการ หรือ

สุธาวัลย์ ธรรมสังวาลย์* อาจารย์ประจำภาควิชาหนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์
คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม

ความฝันของตนเองได้ แต่ต้องก้าวออกไปหาข้อมูลจากภายนอก งานข้อมูลจึงถือเป็นหัวใจหลักของการทำงานสารคดี

“การเขียนสารคดีภาคปฏิบัติ” เขียนโดย ผศ.ดร.ธัญญา สังขพันธานนท์ เป็นหนึ่งในหนังสือที่ได้รับการตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม หนังสือเล่มนี้เหมาะสำหรับผู้สนใจฝึกเขียนสารคดี นำไปใช้ประกอบการสอนเพื่อเป็นแนวทางเบื้องต้นฝึกทักษะการเขียน ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อสำคัญคือความหมายและขอบข่ายของสารคดี, การเตรียมเขียนสารคดี, การเขียนสารคดี และการตรวจแก้ไขต้นฉบับ ซึ่งสรุปสาระสำคัญตามหัวข้อดังนี้

“เปิดหน้าต่างสารคดี” บอกเล่าถึงนิยามความหมายของสารคดีตามทัศนะที่ต่างกัน ประกอบด้วยทัศนะของนักวรรณกรรม ทัศนะของนักสื่อสารมวลชน และแนวทัศนะใหม่ ซึ่งจะนิยามที่แตกต่างกันแต่แก่นสำคัญของการเขียนสารคดีคือเป็นงานเขียนที่เป็นรอยต่อวิชาและวรรณกรรม โดยผ่านโครงสร้างของการเขียนสารคดี ซึ่งประกอบด้วย ความนำ ความเชื่อม เนื้อเรื่อง และความจบ ถือได้ว่าสารคดีเป็นงานเขียนที่มีแบบแผนแต่มีความยืดหยุ่นและเปิดโอกาสให้สร้างสรรค์วิธีการนำเสนอ

“ก่อนจะมาเป็นสารคดี” เป็นขั้นตอนการวางแผนหรือกำหนดแนวทางโดยเริ่มต้นจากการเตรียมแนวคิด ซึ่งสามารถสร้างแนวคิดได้จากสิ่งแวดล้อมผู้เขียน เช่น แนวคิดจากการอ่าน แนวคิดจากผู้คน ฯลฯ และทำการเลือกประเด็นที่จะเขียนควรเลือกประเด็นที่อยู่ในความสนใจ ผู้เขียนมีความถนัด ประเด็นไม่กว้าง-ไม่แคบ และไม่เกินกำลัง เมื่อได้ประเด็นที่เหมาะสมจึงดำเนินการเตรียมข้อมูลจากเอกสารภาคสนามและการสัมภาษณ์ และจัดระบบข้อมูลเพื่อเป็นการจัดระบบความคิด

“การจัดระบบความคิด” ความคิดเป็นสิ่งสำคัญในการเขียนมากที่สุด การคิดคือการสังเคราะห์ การวิเคราะห์ และเปรียบเทียบ ขั้นตอนสำหรับการจัดระบบคิดสำหรับการเขียนสารคดีเริ่มต้นจากกำหนดจุดเน้น แก่นเรื่อง และโครงเรื่องเพื่อจัดลำดับประเด็น การวางโครงเรื่องถือเป็นขั้นตอนสำคัญที่ช่วยจัดระบบความคิดให้

เป็นเอกภาพมากขึ้น จึงเห็นได้ว่าการเขียนสารคดีเรื่องหนึ่งผู้เขียนต้องมีการวางแผนที่ดีก่อนจะไปสู่ขั้นตอนต่อไป คือการสร้างเรื่องบนหน้ากระดาษหรือการเขียนสารคดี

“กระบวนการเขียนสารคดี” มีประเด็นที่จะนำเสนอคือ ชื่อเรื่อง ความนำ ความเชื่อม เนื้อเรื่อง และความจบ เริ่มต้นจากการตั้งชื่อเรื่องซึ่งมีความสำคัญในฐานะเป็นข้อความที่มองเห็นเป็นอันดับต้น ชื่อเรื่องที่น่าสนใจทำหน้าที่ชักชวนให้คนหยิบสารคดีขึ้นมาอ่านซึ่งสามารถแต่งชื่อเรื่องได้หลายรูปแบบ เช่นแบบบอกเล่าตรงไปตรงมา แบบเล่นสำนวนเล่นคำ แบบเรื่องสั้น-นวนิยาย แบบกลุ่มคำวลีบอกเนื้อหา และแบบประโยคหลักนำหน้าตามด้วยข้อความขยาย

นอกเหนือจากชื่อเรื่อง การเขียนความนำและความเชื่อมก็สามารถสร้างความสนใจและดึงดูดผู้อ่านได้เช่นกัน คำนำในสารคดีมีหลายลักษณะได้แก่แบบพรรณนา แบบบรรยาย แบบเรื่องสั้น แบบอ้างคำพูดหรือวาทีบุคคล แบบสนทนากับผู้อ่าน แบบสุภาพสิต คำคม บทประพันธ์ แบบนิทานตำราเกร็ดเรื่องเล่า แบบสรุปประเด็น และแบบคำถาม แม้การเขียนคำนำมีหลายรูปแบบแต่ไม่มีสูตรสำเร็จว่าควรเขียนแบบใด ขึ้นอยู่กับแนวทางของนักเขียนแต่ละคน

ความเชื่อมเป็นส่วนเชื่อมคำนำกับเนื้อเรื่อง เป็นข้อความสั้นๆ ที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงสู่เนื้อเรื่องซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่สุดของการเขียนสารคดี ในการเขียนต้องเขียนทั้ง “เอาเรื่องและเอารส” คือประกอบด้วยข้อมูลสาระและสีสนับรยากาศเพื่อนำเสนอเรื่องราวในรูปแบบต่างๆ ในการดำเนินเรื่องและการลำดับความ ขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของผู้เขียนประเภทของสารคดี และปิดท้ายด้วยการความเขียนความจบ ซึ่งทำหน้าที่ส่งท้ายเพื่อความประทับใจ

ขั้นตอนสุดท้ายของงานเขียนทุกประเภทคือการตรวจแก้ต้นฉบับ ซึ่งมีเกณฑ์ในการพิจารณาเพื่อเป็น 3 แนวทางคือเรื่อง (1) การใช้ภาษา (ระดับของภาษา การใช้คำ การผู้ประโยค การเขียนย่อหน้า การใช้สำนวนโวหาร) (2) เนื้อเรื่อง (ความ

ครบถ้วนสมบูรณ์ การจัดระเบียบความคิด การอ้างเหตุผล และลีลาบรรยายภาค) (3) รูปแบบ ซึ่งเป็นแนวทางกว้างๆ เพื่อพิจารณาตรวจแก้ต้นฉบับ ทั้งนี้เพื่อความถูกต้องสมบูรณ์ของผลงานก่อนนำไปพิมพ์เผยแพร่

อย่างไรก็ตาม พื้นฐานแรกของการเขียนที่ดีคือการเป็นนักอ่าน การอ่านเป็นพื้นฐานของการเขียน ทำให้สามารถเรียนรู้วิธีการเรียบเรียงความคิด ได้คลั่งคำ ได้ความรู้ นอกจากมีความรักในการอ่านแล้ว หากจะเริ่มต้นลงมือเขียน ควรเลือกเรื่องที่เราสนใจ หรืออาจเป็นเรื่องที่เราคุ้นชิน หรือเรื่องใกล้ตัว เพราะการเลือกเรื่องที่เราสนใจ ทำให้เรามีความบันเทิงใจหรือแรงขับเคลื่อนในการทำงาน ซึ่งมีผลให้เราทำงานด้วยความสนุก หรือการเลือกเรื่องใกล้ตัวที่เราพอคุ้นชิน ทำให้เราเริ่มต้นหาข้อมูลไม่ยากจนเกินไป
